

*POLSKA - LITWA: RAZEM CZY  
OSOBNO (1914-1922)? W ŚWIETLE  
PODRĘCZNIKÓW LITEWSKICH*

---

dr. L. Jašinauskas

## Cel przemówienia

- *Celem przemówienia jest analiza informacji na temat Polska – Litwa: razem czy osobno (1914-1922)? w na podstawie podręczników litewskich.*

W komunikacie analizowane są następujące elementy strukturalne:

- ✓ *tekst autorski,*
- ✓ *fragmenty źródeł historycznych,*
- ✓ *materiały wizualne*
- ✓ *zadania.*

Analizując zawartość podręczników dla klas 5-12 dążono do ustalenia, czy omawiając temat *Polska – Litwa: razem, czy osobno (1914-1922)?* autorzy:

- ✓ podają **tylko fakty historyczne** (bez ich oceny);
- ✓ podają **fakty historyczne** oraz **własne oceny, interpretacje, komentarze.**

W celu zebrania niezbędnej informacji wykorzystano dziesięć podręczników historii z rejestru podręczników dla klas 5-12, wydanych w ciągu 10 lat (2002-2012).

*Polska – Litwa: razem, czy osobno (1914-1922)?*



**Szkoła podstawowa**

5 kl.  
10 kl.

**Szkoła średnia**

12 kl.

*Podstawa programowa dla szkoły podstawowej (2008)*  
*Podstawa programowa dla szkoły średniej (2011)*

## Podręczniki historii dla klasy 5

- W klasie 5 uczniowie zapoznają się z najważniejszymi wydarzeniami historycznymi, które miały miejsce w ich miejscowości, na terenie Litwy oraz w sąsiednich państwach (*Podstawa programowa z 2008 r.*).

### Podręczniki historii dla klasy 5

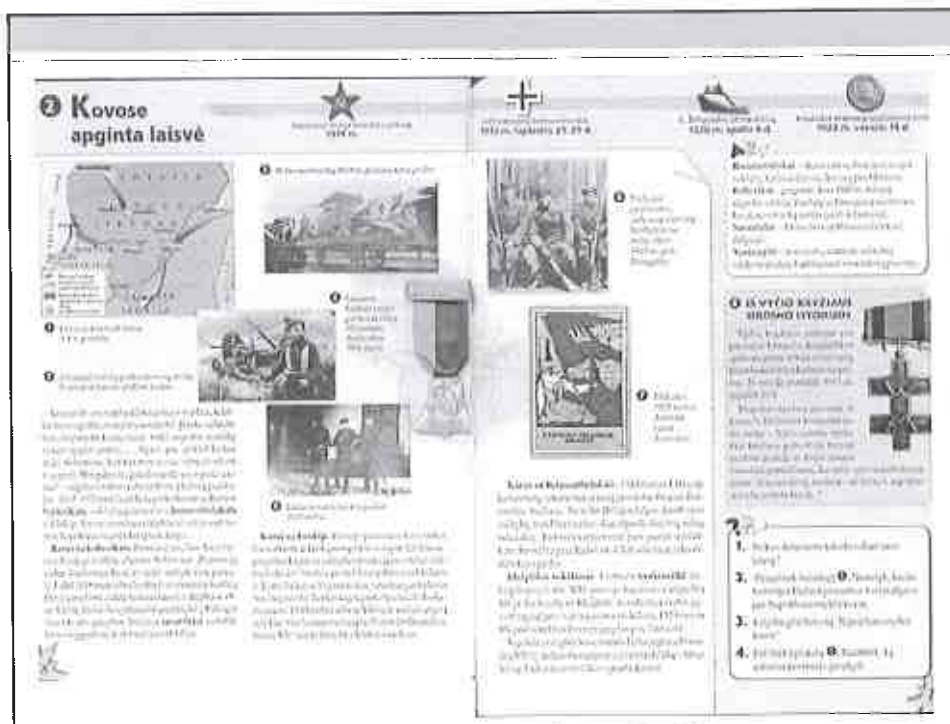
#### „Wolność obroniona“

*R. Laužikas i inni,  
Kelias, Istorijos vadovėlis 5 klasei,  
V, 2008.*

#### *W podręczniku podaje się, że*

„w latach I wojny światowej również Polska odzyskała niepodległość. Polska nie uznała państwa litewskiego i uważała je za część swojego kraju, dlatego w 1919 roku zaatakowała Litwę. Pierwsza wojna polsko-litewska zakończyła się rozejmem suwalskim. Polska jednak złamała ten układ. Jej wojska zajęły w 1920 roku Wilno i podążyły dalej w głąb kraju. Litwini wygrali bitwy pod Szyrwintami i Giedrojciemiami, jednak Wileńszczyzna pozostała w polskich rękach“.

*R. Laužikas i inni, s. 118.*



## Podręczniki historii dla klasy 5

### Zadania. Co zamierza się osiągnąć ?

**Np.:**

„Z kim musieli walczyć Litwini o swoją wolność?”

Zbadaj mapę [...]. Ustal, jakie terytoria Litwa odzyskała, a jakie utraciła podczas walk o niepodległość.

Czym się zakończyła walka Litwinów o niepodległość?

Przyjrzyj się plakatowi [...]. Wyjaśnij, co autor chciał tym plakatem wyrazić.

*R. Laužikas i inni, Kelias, Istorijos vadovėlis 5 klasei, V., 2008, s. 118.*

## Podręczniki historii dla klasy 5

- W podręczniku dla klasy 5 **Palikimas (Dziedzictwo)** jest tylko kilkudzaniowa wzmianka na temat *Polska – Litwa: razem, czy osobno (1914-1922)*.

„[...] państwo litewskie zwróciło się do mieszkańców Litwy z apelem o potrzebie walki w obronie Ojczyzny. [...] Wyniki były oczywiste: Armia Czerwona została powstrzymana i nawet wyparta z Litwy. Niestety, historyczna stolica Litwy należała do Polski aż do października 1939 roku”.

*J. Litvinaitė, Palikimas, Istorijos vadovėlis 5 klasei, V., 2007, s. 48.*

## Podręczniki historii dla klasy 10 i 12

- W klasie 10 uczniowie uczą się historii Litwy oraz powszechnej od końca I wojny światowej do XXI wieku (*Podstawa programowa z 2008 r.*).
- W klasach 11-12 przy okazji poznawania historii świata uczniowie omawiają kwestie związane z rozwojem społeczeństwa (cywilizacji) na Litwie i w Europie, od antyku do współczesności (*Podstawa programowa do szkoły średniej 2011 r.*).

## Podręczniki historii dla klasy 10

*M. Tamošaitis i inni, Istorijos vadovėlis 10 klasei, V., 2010, część I;*

*A. Kasperavičius i inn, Naujausių laikų istorija. Vadovėlis 10 klasei, V., 2006, p. 24;*

*E. Bakonis, Tėvynėje ir pasaulyje. Istorijos vadovėlis 10 klasei, V., 2009.*

*I. Kapteris i inni, Laikas, Istorijos vadovėlis 10 klasei, V., 2007, część I;*

*J. Brazauskas, B. Makauskas, Lietuvos praeities puslapiai. Vadovėlis 10 klasei, V., 2004, część III.*

Najwięcej uwagi temu tematowi poświęcają w swoim podręczniku „Lietuvos praeities puslapiai“ (Kartki z przeszłości Litwy) J. Brazauskas i B. Makauskas.

## Podręczniki historii dla klasy 10

*B. Makauskas, Lietuvos istorija. Vadovėlis 11-12 klasei, V., 2006, książka druga;*

*G. Kaselis i inni, Istorijos vadovėlis 12 klasei, V., 2010, część I;*

*R. Civiškas, K. Antanaitis, Lietuvos istorija 12 klasei, V., 2004.*

- W omawianych podręcznikach uczniowie są zapoznawani z poglądami polityków polskich na temat samodzielności państwa litewskiego (szczegółowo omawiane są orzeczenia J. Piłsudskiego w tej kwestii).
- Podane są fakty, że w czasie I wojny światowej wielu polityków polskich nie poparło dążeń Litwinów do odrodzenia samodzielnego państwa.

***W podręczniku podaje się, że***

„[...] wspólna historia, religia i kultura Rzeczypospolitej Obojga Narodów przez kilka stuleci łączyły narody litewski i polski“.

[...].

„Zrodzona w XIX-wiecznej Europie idea państwa narodowego nie ominęła również Rzeczypospolitej. Celem narodu litewskiego było zbudowanie państwa z etnograficznych ziem litewskich ze stolicą w Wilnie. W Polsce zaś wizje budowy państwa były podzielone. Jedni, na czele z pochodzącym ze szlachty litewskiej Józefem Piłsudskim, dążyli do połączenia byłych terytoriów i narodów Rzeczypospolitej w federację „od morza do morza”, pod protektoratem Polski. Endecy zaś opowiadali się za bezwarunkowym przyłączeniem tych ziem do „Wielkiej Polski”. Oba te plany uznawały Polskę za jedyne spadkobiercę tradycji Rzeczypospolitej Obojga Narodów i negocowały prawo Litwinów, Białorusinów i Ukraińców do posiadania własnych państw“.

[...]

„Nawet żywiący do Litwy szczególne sympatie Piłsudski twierdził: „Litwa musi być połączona z Polską ze względu na wspólnotę historyczną, tradycję religijną i pamięć o Unii”“.

[...]

„Litwini rozumieli, że każdy związek z Polską byłby zgubny. Polonizacja mogła doprowadzić do wyginięcia narodu. Litwini nie zgodzili się na wielkomocarstwowe plany polityków polskich“.

*I. Kapleris i inni, s. 48.*

„Politycy polscy tłumaczyli, że niepodległość Litwy jest pomysłem grupki „litwomianów“ i niemieckich sługusów, natomiast większość mieszkańców pragnie połączyć się z Polską. Zaczęto udowadniać, że Wilno, co do przynależności którego dotąd nikt nie miał wątpliwości, powinno należeć do Polski“.

*A. Kasperavičius i inni, s.24.*

Polska, pragnąc odrodzić Rzeczypospolitą Obojga Narodów [...], nie uwzględniała woli narodu litewskiego i dążyła do powrotu Litwy do wspólnego państwa za wszelką cenę“ .

*G. Kaselis i inni, s. 206.*



W podręcznikach są opisane i podane fakty historyczne na temat ówczesnych dążeń Polski do przyłączenia ziem litewskich do swego państwa za wszelką cenę. Uczniowie poznają takie tematy, jak:

- ✓ zajęcie Wilna przez wojsko polskie w kwietniu 1920 r.;
- ✓ działalność Polskiej Organizacji Wojskowej (POW);
- ✓ działania wojenne Rosji Sowieckiej i Polski w 1920 r. oraz umowa pokojowa pomiędzy Rosją Sowiecką a Litwą z dn. 12 lipca 1920 r. w sprawie zwrotu Wilna dla Litwy;
- ✓ działania Ligi Narodów mające na celu uregulowanie powstałego konfliktu litewsko-polskiego oraz dążeń Litwinów do zachowania Wilnas;
- ✓ okoliczności podpisania umowy suwalskiej w dn. 7 października 1920 r. oraz jej złamanie;
- ✓ przyłączenie Wilna i Wileńszczyzny do Polski.

Np.: „[...] w społeczeństwie litewskim zapanowało przekonanie, że największym wrogiem niepodległości litewskiej jest Polska“

*I. Kapleris ir kt., s. 48.*

„[...] Polakom udało się w 1919 r. zbrojnie zająć Wileńszczyznę, dlatego w okresie międzywojennym dla Litwina Polak stał się największym wrogiem narodu, a także państwa litewskiego. W prasie stale drukowano artykuły i karykatury antypolskie (1), co przypominało o krzywdzie wyrządzonej przez Polaków“

*G. Kaselis i inni, s. 206.*



[...] Napis w dole:  
„O czym śni staruszek,  
gdy nie śpi w nocy“, U  
góry: „Sen  
Piłsudskiego“.

„Najpoważniejszą próbą dla państwa litewskiego stała się wciąż odradzająca się wojna z Polską [...]. Polacy rozumieli Wileńszczyznę w odrębności od reszty Litwy i dlatego żądali przyłączenia jej do Polski, która dążyła do odrodzenia państwa w granicach państwa z XVII w. [...].“

*R. Civiņskas, K. Antanaitis, s. 125.*

„Krótkowzroczność polityków litewskich była przesłanką do zajęcia Wilna przez Polskę i nawet stworzenia zagrożenia dla państwa litewskiego“ (s. 127).

### **„Czyje jest Wilno?”**

„[...]”

Do XX w. przynależność Wilna do Litwy nie budziła niczyjej wątpliwości. Zmiany zaszły po I wojnie światowej. Z roszczeniami do miasta wystąpiła Polska, do której Wilno nigdy nie należało. Ani w Wilnie, ani na Wileńszczyźnie Polacy nie stanowili większości. Polska nie miała też uzasadnionych argumentów prawnych i historycznych, by oderwać Wilno od Litwy. Utrzymywano, że Wilno przynależy do Polski z powodu dominującego na tym terytorium języka polskiego. W prawie międzynarodowym jednakże język mieszkańców określonego terytorium nie był i nie jest podstawą do rozwiązywania sporów terytorialnych. W konflikcie o Wilno Litwini byli słabsi, jednak racje prawne i historyczne były po ich stronie“.

*I. Kapleris i inni, s. 51.*

**„My bez Wilna nie spoczniemy”**

„Litwini nigdy nie uznali Wileńszczyzny za część Polski. Uważali ją za okupowane i anektowane terytorium Litwy, a wytyczoną przez Ligę Narodów granicę za linię demarkacyjną. Konstytucja kraju ogłaszała Wilno stolicą państwa. Naród nie mógł się pogodzić z utratą stolicy, co wywarło głębokie piętno na całym okresie istnienia niepodległej Republiki Litewskiej.

[...]

Litewsko-polski spór o Wilno zepsuł na wiele lat stosunki między tymi narodami. Między żyjących ongiś w zgodzie i pokoju Litwinów i Polaków weszły nienawiść i strach. Odrodzenie dawnej przyjaźni wymagało jeszcze większych ofiar. Dziś w Polsce przyznaje się, że decyzja Piłsudskiego zajęcia Wilna była błędem historycznym”.

„Akcję Żeligowskiego przedsięwzięto w czasie, gdy na Litwie, jak to widać z szeregu faktów, pojawiła się chęć ułożenia się z Polakami, pójsicia z własnej woli na ustępstwa, byle tylko Wilno pozostało stolicą niepodległej Litwy. Istnieją poważne podstawy do stwierdzenia, że właśnie wtedy pojawiła się możliwość uregulowania problemu litewsko-polskiego. Ówczesne kierownictwo państwa polskiego nie pokazało jednak ani odrobiny dobrej woli” (*Piotr Łossowski*).

*I. Kapleris i inni, s. 53.*





Karykatura Litwinów z USA (1921)



Polska karykatura z 1920 r.

*I. Kapleris i inni, Laikas, Istorijos vadovėlis 10 klasei, V., 2007, część I, s. 48-52.*



Przywódca państwa polskiego Józef Piłsudski w Wilnie. Zdjęcie z 1919 r. Po śmierci J. Piłsudskiego jego serce pochowano na Rossie w Wilnie obok ciała matki.

*I. Kapleris i inni, Laikas, Istorijos vadovėlis 10 klasei, V., 2007, część I, s. 48.*



Generał Lucjan Żeligowski, wykonawca wymyślonej przez marszałka J. Piłsudskiego wyprawy na Wilno (8-9 października 1920 r.).

*B. Makauskas, Lietuvos istorija. Vadovėlis 11-12 klasei, V., 2006, część II, s. 101.*



Czesław Miłosz. Zdjęcie z 80-tych XX w. Urodzony w Szetejniach pisarz mienił się być „ostatnim obywatelem Wielkiego Księstwa Litewskiego”.

*I. Kapleris i inni, Laikas, Istorijos vadovėlis 10 klasei, V., 2007, część I, s. 52.*

Podręczniki historii dla klasy 10 i 12. Zadania. Co zamierza się osiągnąć ?		
Podręczniki (10 klas) (5)		
Grupy umiejętności kognitywnych	Ilość zadań	Przykłady
<b>Wiadomości i rozumienie</b>	25	Jaką przyszłość Litwy przewidywali polscy politycy? ( <i>J. Brazauskas, B. Makauskas, s. 26</i> ). Jakie skutki dla Litwy miała wyprawa Żeligowskiego? ( <i>I. Kapleris i inni, s. 50</i> ).
<b>Zastosowanie wiadomości</b>	16	Jakie przyczyny warunkowały negatywne nastawienie wobec odradzającego się państwa litewskiego Rosji Sowieckiej, Polski i bermontowców ( <i>A. Kasperavičius i inni, s. 26</i> ). Jakie znaczenie dla Litwy miała umowa suwalska? ( <i>M. Tamošaitis i inni, s. 91</i> ). Oceń krytycznie dane dotyczące liczby Litwinów na Wileńszczyźnie [...] Skorzystaj z [...] Jakie wnioski można sformułować na temat danych polskiego spisu ludności? ( <i>I. Kapleris i inni, s. 53</i> ).
<b>Umiejętności wyższego stopnia</b>	4	Podzielcie się na grupy. Zaproponujcie środki, które pozwoliłyby uniknąć litewsko- polskiego konfliktu zbrojnego ( <i>I. Kapleris i inni, s. 50</i> ).
<b>Ogółem:</b>	45	Porównaj [...] i [...] Jakie dostrzegasz podobieństwa i różnice we wzajemnych ocenach Polaków i Litwinów? ( <i>I. Kapleris i inni, s. 50</i> ).

Podręczniki (12 klas) (3)		
Grupy umiejętności kognitywnych	Ilość zadań	Przykłady
<b>Wiadomości i rozumienie</b>	5	Jak układały się relacje litewsko-polskie? ( <i>R. Civinskas, K. Antanaitis, s. 129</i> )
<b>Zastosowanie wiadomości</b>	6	Wyjaśnijcie napisy: nad karykaturą - „Sen Piłsudskiego“ oraz pod nią - „O czym śni staruszek, gdy nie śpi po nocach“ ( <i>omawianie karykatury</i> ) <i>G. Kaselis i inni, s. 211</i> ). Czy formalnie rzecz biorąc Litwa miała rację, oskarżając Polaków o zerwanie umowy suwalskiej w dn. 9 października 1920 r.? ( <i>B. Makauskas, s. 160</i> )
<b>Umiejętności wyższego stopnia</b>	2	Dlaczego niemożliwe były współzycie oraz pokojowe rozstrzygnięcie kwestii Wilna? ( <i>R. Civinskas, K. Antanaitis, s. 129</i> )
<b>Ogółem:</b>	13	

## Wnioski

- W badanych podręcznikach historii są omawiane poglądy Litwinów i Polaków na temat państwowości litewskiej, analizowane warunki historyczne powstawania regulaminów, opisany jest przebieg konfliktu polsko-litewskiego z lat 1919-1922 oraz sytuacja na Wileńszczyźnie po przyłączeniu jej do Polski.
- W podręcznikach przedstawione zostały odmienne wizje Polaków i Litwinów dotyczące własnej państwowości. Podkreśla się, że politycy polscy nie uznali prawa Litwinów do posiadania własnego państwa i dążyli do przyłączenia nowo powstałego państwa do Polski.

- Teksty autorów, cytowane źródła oraz ilustracje odzwierciedlają ówczesny negatywny stosunek Litwinów do Polaków, a także prowadzone przez polskich polityków działania względem Litwy. W materiale do nauczania negatywnej ocenie poddani są Józef Piłsudski i Lucjan Żeligowski oraz dokonane za ich sprawą przyłączenie Wilna i Wileńszczyzny do Polski. Akcentowane są starania Litwinów o pokojowe rozstrzygnięcie tego konfliktu.
- Podane fragmenty źródeł historycznych, zadania, opisy konfliktu oraz ich oceny odzwierciedlają dążenia autorów do nauczania uczniów wszechstronnego analizowania tego etapu w dziejach litewsko-polskich, oceny go z perspektywy ówczesnej, jak też dzisiejszej.

- W podręcznikach (przede wszystkim dla klasy 12) mogłoby być więcej zadań, które wymagałyby systematycznego analizowania rozwoju modeli państwowości polskiej i litewskiej, przyczyn powstania konfliktu, jego wpływu na rozwój Wilna i Wileńszczyzny oraz stosunki polsko-litewskie.